

ПОСТ-КОНФЛІКТНЕ ПРИМИРЕННЯ: ІНФОРМАЦІЙНО - КОМУНІКАЦІЙНИЙ ВИМІР

Анотація. В умовах російської агресії проти України побудова нової комунікативної стратегії пост-конфліктного примирення із широким залученням міжнародного досвіду потребує консолідації як держави так і громадянського суспільства. Комунікативні технології і масовий доступ до зв'язку здатні прискорити цей процес.

Ключові слова: конфлікт, пост-конфліктне примирення, засоби масової комунікації, комунікативні технології.

Annotation. In terms of Russian aggression against Ukraine construction of a new communication strategy of post-conflict reconciliation with the broad involvement of the international experience requires consolidation as the state and civil society. Communication technology and mass communications access are able to accelerate the process.

Key words: conflict, post-conflict reconciliation, mass communication, communication technologies.

Аннотация. В условиях российской агрессии против Украины построение новой коммуникативной стратегии пост-конфликтного примирения с широким привлечением международного опыта требует консолидации как государства так и гражданского общества. Коммуникативные технологии и массовый доступ к связи способны ускорить этот процесс.

* кандидат філософських наук, доцент кафедри міжнародних медіакомунікацій та комунікативних технологій Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Ключевые слова: конфликт, пост-конфликтное примирения, средства массовой коммуникации, коммуникативные технологии.

Постановка проблеми. Світовий досвід врегулювання конфліктів засвідчує зростання ефективності та прискорення процесу пост-конфліктного примирення внаслідок поширення різноманітності комунікаційних засобів та їх застосування в цьому процесі. Тому варто окреслити інформаційно-комунікаційний вимір пост-конфліктного розвитку суспільств, які постраждали від агресії та насильства. Українській державі і громадянському суспільству необхідно протиставити російській пропагандистській машині асиметричну модель впливу на масову свідомість, нелінійну соціально-комунікаційну офензиву в інформаційному протистоянні гібридної війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Праці сучасних вітчизняних (Г.Почепцов, Є.Макаренко, С.Даниленко) і зарубіжних (Е.Шмідт, Дж. Коен) дослідників з проблематики масової комунікації і вільного поширення інформації у глобальному масштабі в достатньо повній мірі розкривають механізм практичного застосування інформаційно-комунікаційних засобів у гібридних конфліктах сучасності. Оскільки феномен пост-конфліктного примирення порівняно недавно почав досліджуватись вітчизняними науковцями, то ступінь його теоретичного обґрунтування та визначення його природи в сучасній Україні знаходяться на початковій стадії. Водночас, миротворчий сегмент зарубіжної політичної науки представлений такими вченими як Д.Кортрайт, Дж. П. Ледерак, П.Хасснер [3; 4; 5], - всесвітньо визнаними авторитетами в галузі пост-конфліктного примирення і стратегічної розбудови позитивного (справедливого) миру.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ефективне пост-конфліктне примирення в сучасному українському суспільстві вимагає створення дієвої системи комунікацій в нашій державі. Побудова нової комунікативної стратегії влади із широким

залученням міжнародного досвіду потребує консолідації як держави так і громадянського суспільства. Інструментами ефективного пост-конфліктного примирення виступають засоби масової комунікації.

Формулювання цілей статті. В статті теоретично обґрунтовані та проаналізовані перспективи впровадження та використання засобів масової комунікації в процесі пост-конфліктного примирення.

Процес пост-конфліктного примирення потребує напруженої роботи у напрямку формування таких ціннісних і нормативних уявлень членів суспільства, які зроблять наміри та практичні заходи діючої влади легітимними та необхідними у свідомості переважної більшості громадян. Зокрема, це стосується використання військової сили проти терористів в умовах гібридної війни, встановлення конституційного правопорядку правоохоронними структурами, а також заходів гуманітарного та відновлювального характеру органами місцевого самоврядування.

Кінець насильницького конфлікту створює складний порядок денний – перебудови політичних механізмів та громадянських служб, проведення вільних виборів, створення проекту державної конституції, забезпечення мінімальної фізичної безпеки, встановлення непартійної системи судової влади, переслідування судовим порядком тих, хто порушує права людини, стабілізації національної валюти, перебудови економічної інфраструктури тощо. Світовий досвід показує, що ослаблене конфліктом суспільство не в змозі виконати одночасно усі необхідні заходи по ліквідації його негативних наслідків. Рішення щодо того, коли розробляти й втілювати процес примирення, неминуче серйозно вплине на кінцевий результат, проте непрості рішення повинні бути прийняті. Засоби масової комунікації покликані забезпечити першочергові (чи хоча б тимчасові) заходи із примирення, аби останнє не відкладалося через короткострокові політичні чи економічні інтереси.

Деякі фактори, що впливають на здатність суспільства розібратися із власним жорстоким минулим, такі, наприклад, як характер мирної угоди,

також визначають пріоритетність проблем, які з'являються у порядку денному перехідного періоду. Досвід пост-конфліктного врегулювання показує, що політичні та економічні питання обговорювалися та вирішувалися першочергово, часто за рахунок програм примирення, адже міжнародні фінансові установи (особливо Світовий Банк та Міжнародний Валютний Фонд) схильні заохочувати до цього підходу. Оскільки покращення соціально-економічних умов для жертв конфлікту є ключовим кроком до примирення, то вирішення суспільних та економічних проблем постраждалих, звісно, може допомогти і процесам загоєння психологічних травм у суспільстві. Разом із тим, необхідно постійно та дуже обережно займатися перспективами довгострокового примирення, аби не завдати шкоди цьому процесові, встановлюючи недоречні політичні та економічні структури. Якими б складними не були економічні умови пост-конфліктного суспільства, зусилля до примирення не можна постійно відкладати. Якщо політичні та економічні реформи отримують пріоритет, пост-конфліктне суспільство вимушене спрямувати свої зусилля у багатьох напрямках одночасно, тим самим зрештою надаючи недостатню увагу розбудові мирного співіснування, довіри та співчуття.

Одним із дієвих та відносно недорогих інструментів процесу примирення можуть стати новітні засоби масової комунікації – такі, як Інтернет - технології, які не тільки не стануть йому на заваді, але й можуть позитивно модулювати такі характеристики процесу пост-конфліктного примирення, як тривалий час його протікання та його болісність. Для подальшого розгляду факторів, які впливають на здатність суспільства боротися із жорстоким минулим, наведемо приклади пост-конфліктного примирення у Хорватії, Північній Ірландії та ПАР, де широко та ефективно залучалися засоби масової комунікації. Досвід минулих комісій правди доводить, що якість свідчень учасників конфлікту із часом зменшується. Тож засоби масової комунікації мають виступити у ролі *оперативного* консолідуючого фактору, бо з часом жертви все більше опиняються у пастці

власного болю та в ізоляції. Якщо ситуація не сприяє форсуванню заходів із примирення, засоби масової комунікації мають здійснити принаймні тимчасові заходи. Інтернет та соціальні медіа можуть терміново взяти на себе функцію реєстрації та запису спогадів свідків.

Для ініціювання вчасного початку діяльності, спрямованої на примирення, важливо усвідомити, що примирення – це вирішальний вимір попередження конфлікту, а тому і більш визначне місце надається йому в політиці пост-конфліктних держав, ООН та низки країн-донорів. У деяких пост-конфліктних державах мобілізація та уповноваження жертв досягло моменту, коли більше не можуть заперечуватися вимоги прогресу в галузі загоєння та пошуку правди. Значно зросла кількість інформації із різноманітних способів загоєння соціальних травм, з'ясування правди, відновлення правосуддя та проведення програм відшкодування постраждалим у конфліктах, - дієвих інструментів процесу пост-конфліктного примирення.

Досвід «комісій правди» Південної Африки та Гватемали сприяв поширенню подібних моделей у світі. Тепер існують інформаційні мережі – наприклад, зосереджений в Нью-Йорку Міжнародний Центр Правосуддя Перехідного Періоду, а також Інститут Правосуддя та Примирення в Кейптауні – які пропонують професійні консультативні послуги в галузі примирення. Декілька міжнародних недержавних організацій підтримують місцеву діяльність із примирення. Так, «Адвокати без кордонів» створили довідник, який використовується в Руанді для підготовки народних суддів *гачача* [7].

Варто також наголосити на важливості довгострокових заходів для процесу примирення. Загоєння, поширення правди та відшкодування постраждалим принесуть важливі короткострокові вигоди, але загалом вони всі разом не знищать приховані причини колишнього насильства. Вони служать в якості безцінного відправного пункту і закладають фундамент для більш стійкого процесу примирення, але потрібні також довгострокові

інструменти розбудови миру. Три таких інструменти – це освіта, пам'ять та ретроспективні вибачення. Задля ефективного примирення і забезпечення злагодженої взаємодії між інституціями та організаціями, покликаними забезпечити цей процес, необхідне застосування як традиційних медіа, так і новітніх засобів масової комунікації.

Має бути створена інформаційно-освітня мережа, покликана допомогти відновленню пост-конфліктних суспільств. Оскільки кожний конфлікт виростає в унікальних умовах, програма має бути переписана – або адаптована – під специфічні психологічні, політичні, соціальні та культурні умови, в яких трапляється конфлікт і як наслідок - відновлювальний процес.

Хоча програма освіти для примирення і структурована, існує низка основних елементів, необхідних для неї. Теми справедливості, толерантності та миру повинні бути вплетені в систему пост-конфліктної освіти. Тому освіта для примирення повинна:

- Проголошувати розуміння причин, наслідків та можливого вирішення конфлікту та відчуження на особистому, суспільному, державному та світовому рівнях.

- Започатковувати та розвивати навички, необхідні для перебудови стосунків, порушених насильницьким конфліктом.

- Розвивати розуміння та пристосування відмінностей, які можуть існувати у досвіді, етнічних характеристиках, релігії, політичних вподобаннях тощо. Освіта має бути укорінена в основних цінностях – таких, як повага, почуття власної гідності та рівність, опікуватися питаннями плюралізму загалом і допомагати вирішувати особливі питання культури, ідентичності, класу та статі.

Державні інституції за допомогою медіа мають гарантувати, що освіта для примирення – це не утопічна ідея, але реалістична та відповідальна практика. В Ірландії, наприклад, акцент зроблено на коригуванні навчальних планів, підручників та інших навчальних матеріалів, орієнтованих на примирення, в найрізноманітніших дисциплінах в межах

формальної освітньої системи. Потенціал освіти для примирення вивчався на таких дисциплінах, як історія, географія та природничі науки, ірська та англійська мови, в релігійному навчанні та в цивільних, соціальних та політичних освітніх курсах.

Освіта для примирення повинна також стати основною частиною неформальної освітньої системи, особливо в ситуаціях, коли освітня система лишається різко розділеною за етнічними та політичними показниками. Наприклад, освіта для примирення в Хорватії та Боснії і Герцеговині проходить не в стінах шкільної системи, але через недержавні організації та спілки молоді. Проекти – практичні та творчі, надають можливість людям, розділеним насильницьким конфліктом, зібратися разом і відкрити їх спільну людяність, допомогти перебудувати їх власні життя та тканину суспільства, знайти шляхи забезпечення припинення циклу насильства [7].

Агенції допомоги розвитку можуть спонукати та підтримати такі зусилля через:

- забезпечення фінансування освіти, направленої на трансформацію конфлікту, мир та примирення і інші навчальні проекти;
- сприяння можливостям, завдяки яким спільноти, що створюються після конфлікту, можуть ділитися своїм досвідом та дізнатися від інших, хто займався подібними питаннями;
- заохочення та підтримку міністерств освіти в аналізі та вивченні того, як освітні системи повинні змінитися і розширитися, щоби сприяти тривалому миру.

Засоби масової комунікації можуть не тільки стати джерелом інформації, експертної думки та навчання примиренню з урахуванням досвіду і позитивної практики світового досвіду ефективного пост-конфліктного примирення [3, с. 203]. Розвиток законів з міжнародних гуманітарних прав та прав людини має зростаючий ефект через встановлення та підтримку стандартів у формі міжнародного юридичного

порядку, а також через формування підтримки зовнішнього консенсусу з таких питань, як безкарність за серйозні порушення прав людини, права на правду, неприйнятність певних злочинів та потреба притягти порушників до відповідальності незалежно від того, де вони вчинили злочин.

Втім, сучасні комунікаційні технології – це двосічний меч: їх застосування у пост-конфліктному примиренні має і переваги позитивних наслідків, і вади неконтрольованих негативних процесів, які можуть розвиватися через використання та поширення цих технологій. Важко з упевненістю передбачити – вони пришвидшать, чи, навпаки, сповільнять процес примирення серед мирних жителів. Американські дослідники Шмідт і Коен звертають увагу на те, що, з одного боку, комунікаційні технології пришвидшують процес примирення серед мирних жителів - громадяни зможуть зняти на мобільний телефон докази, що їх після завершення конфлікту передадуть до суду. З іншого боку, коли буде зафіксовано (збережено назавжди, зареєстровано і розповсюджено) стільки випадків насильства і страждань, то цілком імовірно, що це ще більше розпалить соціальні та етнічні незгоди, які призвели до конфлікту. Потрібно багато часу, щоби суспільство оговталось від громадянського чи міжетнічного конфлікту, знайшло сили для подолання психологічних травм і віднаходження рівноваги прощення; і для цього всі члени суспільства мусять викинути з голови чимало епізодів насильства та несправедливості. А що більше доказів існуватиме, то більше всього доведеться пробачити.

Водночас новітні технологічні засоби масової комунікації фіксують і роблять доступнішими та прозорішими різні правові процеси перехідного періоду, зокрема призначення компенсацій, люстрацію, роботу комісій правди і примирення й навіть засідання суду. Правозахисники та борці за справедливість мають створити інформаційно-комунікаційну систему, де люди писатимуть свої спогади про події та розповідатимуть про тих, хто був убитий чи зник безвісти під час конфлікту. Скориставшись цими свідченнями та розповідями, організації зведуть до купи історії від обох

сторін і, попри всі суперечності та Інтернет - війни на форумах і в коментарях, створять простір для вибачень, правди і примирення [1, с. 257].

Публічне визнання вини, винесення судових рішень і покарань, жести прощення допомагають суспільству швидше оговтатися від конфлікту. Нинішня модель кримінального переслідування на міжнародному рівні - за злочини проти людства - повільна, забюрократизована та незахищена від корупції. Нині в пост-конфліктних умовах щораз частіше звертаються до місцевих судів або органів влади, а не до міжнародних інституцій, які часто зволікають із судовими процедурами. Із поширенням технологій ця тенденція посилюється. Величезна кількість цифрових доказів злочинів і насильства вимагає вчинити правосуддя негайно, але це буде не під силу міжнародним юридичним органам на кшталт Міжнародного кримінального суду, які дуже повільно адаптуються до змін. До прикладу, Гаазький трибунал ніколи не прийме як доказ неперевірені відео, зняті на мобільний телефон, бо він розглядає справи, суворо дотримуючись процедури (хоча організації на кшталт «Witness» і намагаються це змінити) [1, с. 258]. Тоді як місцеві суди, які підлягають меншим юридичним обмеженням і легше пристосовуються до змін, не заперечуватимуть проти цифрових водяних знаків, що підтверджують автентичність відеозаписів, знятих очевидцями. Місцеві суди мають перевагу короткостроковості, адже вони, без сумніву, здатні провадити розслідування та розсуд швидше за міжнародні. Додаткові процедури з нагляду за спірними вирішеннями та доступ громадян до міжнародного суду гарантуватимуть справедливість місцевих судів. Те ж саме стосується й роботи запропонованих комісій правди і примирення або тимчасових судових органів після завершення національного конфлікту.

Сьогодні громадяни пост-конфліктних суспільств мають більше можливостей долучитися до правосуддя перехідного періоду та процесу примирення. Вони можуть негайно завантажити документи, фотографії та інші докази, що стосуються конфлікту чи колишнього репресивного режиму, до міжнародної бази даних у «хмарі», що класифікуватиме

інформацію та додасть її до відповідних відкритих файлів, якими згодом скористаються судді, журналісти та інші особи. Веб-сайти, спеціально створені для запису свідочств і спогадів, а також для подання скарг в організований спосіб не тільки переконують людей, що після закінчення конфлікту про них не забули, але й слугуватимуть базою даних, на основі якої будуть складені карти аргументів [2, с. 237]. Водночас, доступність та відкритість судових процесів через мобільний зв'язок дадуть можливість усім зацікавленим сторонам взяти участь в обговоренні, а в розпорядженні спостерігачів будуть електронні копії документів та інформація про кожен етап процесу. Фіксувати злочини поваленого режиму варто не лише для майбутнього судового процесу та процесу примирення, але й для сприяння прозорості влади: коли всі брудні таємниці колишньої влади (знущання з дисидентів, шпигування за діями громадян в Інтернеті, вивезення з країни національних цінностей тощо), оприлюднять через засоби масової комунікації, це створить прецедент, і майбутні чиновники зважатимуть на публічну відкритість їхньої діяльності. Це стосується і злочинів, чинених на окупованих територіях та під час збройного конфлікту. Поширення інформації про конфлікт та її суспільне обговорення сприятимуть процесу пост-конфліктного примирення.

Висновки. Комунікаційні технології і масовий доступ до зв'язку здатні прискорити процес пост-конфліктного примирення, зробити його більш ефективним та допоможуть збудувати справедливіше, сильніше та витриваліше суспільство, інформуючи громадян, розширяють їхні можливості.

Оскільки шлях до примирення важлива, але не єдина проблема серед тих, які постають перед пост-конфліктним суспільством, засоби масової комунікації покликані забезпечити першочергові (тимчасові) заходи із примирення, аби останнє не відкладалося через короткострокові політичні чи економічні інтереси.

Засоби масової комунікації забезпечують пост-конфліктне примирення у довгостроковій перспективі шляхом застосування інструментів, як закладають фундамент для більш стійкого, стабільного процесу примирення із позитивним результатом - освіти, пам'яті та ретроспективних вибачень.

Створення нової соціально-політичної ситуації з чітким баченням і конструктивною трансляцією позитивних перспектив подальшого соціально-економічного розвитку регіону та різних верств населення за допомогою засобів масової комунікації є пріоритетом державної інформаційної політики і єдиною запорукою пост-конфліктної стабілізації нині окупованих регіонів України.

Список використаних джерел

1. Шмідт Е., Коен Дж. Новий цифровий світ / Пер. з англ. Г.Лелів. – Львів: Літопис, 2015. – 368 с.
2. Contemporary conflict resolution. The prevention, management and transformation of deadly conflicts. 2-nd edition. / Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse, Hugh Miall. – Cambridge: Polity Press, 2005. – 399 p.
3. Cortright D. Gandhi and Beyond. Nonviolence for a New Political Age. – London: Paradigm Publishers, 2010. – 287 p.
4. Hassner P. Violence and Peace. From the Atomic Bomb to Ethnic Cleansing. – Budapest: Central European University Press, 1997. – 282 p.
5. Lederach P.J. Building peace. Sustainable reconciliation in divided societies. / John Paul Lederach. – Washington: United States Institute of Peace Press, 1997. - 199 p.
6. Даниленко С. У видужуванні від інформаційного отруєння час біжить повільно. / Сергій Даниленко. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/rubric-society/1972517->

sergij-danilenko-spivgolova-ekspertnoi-radi-pri-ministerstvi-informacijnoi-politiki.html

7. Reconciliation After Violent Conflict. A Handbook. / Editors: David Bloomfield, Teresa Barnes, Luc Huyse. // [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<http://www.un.org/en/peacebuilding/pbso/pdf/Reconciliation-After-Violent-Conflict-A-Handbook-Full-English-PDF.pdf>